Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Migrace do České republiky za účelem studia na vysoké škole

Aneta Ešnerová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Migrace do České republiky za účelem studia na vysoké škole

Aneta Ešnerová

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Sitek, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013 .....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Pavlovi Sitkovi, PhD., za jeho čas a cenné rady, které mi poskytnul. Dále bych chtěla poděkovat svým respondentům a respondentkám, bez kterých by tato práce nevznikla.

Obsah

1. Úvod 1

2. Teoretická část 3

2.1. Migrace 3

2.1.1. Typy migrace 4

2.1.2. Charakteristické znaky procesu migrace 4

2.1.3.Transnacionalita 5

2.1.4. Migrace do České republiky 6

2.2. Identita 7

2.2.1. Národní identita 9

2.2.2. Problematika vymezení pojmů „identita“ a „národní identita“ . 10

2.3. Úroveň života v České republice a kvalita terciálního vzdělávacího systému 12

2.4. České vysoké školství 14

2.5. Počty zahraničních studujících na českých vysokých školách 15

3. Metodologie 17

3.1. Kvalitativní výzkum 17

3.1.1. Základní přístupy kvalitativního výzkumu 18

3.2. Cíl výzkumu, výzkumné otázky a metoda sběru dat 19

3.3. Kritéria pro výběr výzkumného vzorku 20

3.3.1. Charakteristiky komunikačních partnerů a partnerek 20

3.4. Rozhovory 24

3.5. Metoda analýzy dat 25

3.6. Etika 26

4. Analytická část 27

4.1. Reflexe pobytu v České republice 27

4.1.1. Pozitivní aspekty každodenní žité reality během pobytu v České republice 28

4.1.2. Negativní aspekty každodenní žité reality během pobytu v České republice 31

4.2. Vliv žití a studia v České republice na národní identitu zahraničních studujících 33

4.2.1. Projevy národní identity rodné země 34

4.2.2. Vliv pobytu v České republice na národní identitu 35

4.2.3. Aspekty mající vliv na pojetí vlastní národní identity 37

4.3. Vztah k rodné zemi a jejím obyvatelům 40

4.3.1. Vztah s rodinou a přáteli z rodné země 40

4.3.2. Změna vztahu k rodné zemi a pojetí domova 42

5. Závěr 44

6. Seznam použitých zdrojů 46

7. Resumé 50

8. Přílohy 51

1. Úvod

V několika posledních letech patří otázky související s migrací do České republiky k často diskutovaným tématům, a to především proto, že se počet cizinců a cizinek v naší zemi stále zvyšuje.

Po rozpadu komunistického bloku se Česká republika začala začleňovat do globalizovaného světa, což vedlo ke zvýšení obousměrné mezinárodní mobility a migrační saldo výrazně stouplo. Nejvíce výměn probíhá se Slovenskou republikou, což souvisí se společným historickým vývojem v jednom státu až do roku 1993, a dále pak s Ukrajinou, Vietnamem, Polskem a Německem (Drbohlav 2010:33-35). Migrace je integrální součástí dějin a je důležitým rozměrem každodenní reality. V Evropě neexistuje jediná země, které by se migrační pohyby netýkaly (Rada Evropy 2000:22).

Ve své práci se zabývám jedinci, kteří přijeli do České republiky za účelem studia na vysoké škole a mají v plánu zde získat titul z bakalářského, navazujícího magisterského, magisterského či doktorského studijního programu v prezenční formě. Pro zjištění informací o studujících z ciziny jsem využila odbornou literaturu a vlastní výzkum, ve kterém využívám kvalitativní metodologii, kterou jsem vystavěla na polostrukturovaných rozhovorech, se zahraničními studujícími, kteří přijeli do České republiky absolvovat vysokou školu. Cílem mé práce je ilustrovat vybrané aspekty každodenní žité reality (tj. reflexi žití v České republice, národní identitu a změnu vztahu k lidem z rodné země) těchto jedinců.

Práce je rozdělena na tři části – teoretickou, metodologickou a analytickou. V teoretické části se zabývám zejména procesem migrace, identitou a českými vysokými školami. Metodologická část obsahuje informace o kvalitativní metodologii, použitém designu výzkumu, dále o

participantech a participantkách a také o analýze dat. V analytické části se pak zaměřuji na odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si stanovila a které se týkají vybraných aspektů každodenní žité reality zahraničních studentů a studentek.

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala na základě toho, že počet zahraničních vysokoškoláků a vysokoškolaček podle Českého statistického úřadu neustále stoupá a já se domnívám, že je tomuto fenoménu věnovaná menší pozornost, než by si zasloužil.

2. Teoretická část

V této části práce se zabývám procesem migrace, jeho dělením, znaky a transnacionalitou. Soustředím se i na to, jak vypadá migrační situace v České republice. Vymezuji zde pojem identita, který dále specifikuji na identitu národní a představuji kritiku této kategorie. Na tomto místě se věnuji i životní úrovni v České republice a kvalitě českého vysokoškolského systému v mezinárodním srovnání, neboť se domnívám, že při výběru místa pro žití a studium hrají tyto faktory významnou roli. Zaměřuji se také na české vysoké školy a na počet a charakteristiky zahraničních studujících. (tj. preferované typy studia apod.).

2.1. Migrace

Migrace je velmi významný sociální proces, který má vliv na podobu světa. Lidé, kteří migrují, mění nejen ekonomické, demografické a sociální struktury, ale i kulturní nastavení společnosti, což přináší otázky týkající se národní identity (Castles, Miller 2003:3). Změna místa bydliště je pro lidstvo typická. Lidé odjakživa migrovali a proces migrace se stal součástí dějin. Důvody pro geografický pohyb lidstva se však liší, mohou být profesní, ekonomické, sociální apod. (Bade 2004:7-9).

Co se samotného pojmu migrace týká, můžeme se setkat s jeho různými interpretacemi. Je tedy velmi nejednoznačný a různí autoři a autorky ho vykládají odlišně. Podle Jandourka (2012) je migrace „*pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru spojený s přechodnou nebo trvalou změnou místa pobytu*“ (Jandourek 2012:158). Podle Besnarda a kol. (2004), migrace znamená „*přemístění populace z jedné oblasti do jiné, zvláště ze zemědělských regionů do urbanizovaných zón, avšak také z jedné společnosti do druhé*“ (Besnard a kol. 2004:110). Ve své práci vycházím z těchto dvou autorů

a migraci pojímám jako přechodnou nebo trvalou změnu místa pobytu v geografickém a sociálním prostoru.

2.1.1. Typy migrace

Migraci můžeme rozdělit z geografického hlediska na migraci mezinárodní a vnitřní, a dále pak interkontinentální a intrakontinentální. Vnitřní migrace znamená pohyb osob v rámci jednoho státu. Mezinárodní mezi dvěma, popř. více státy. Interkontinentální migrace představuje pohyb lidí mezi kontinenty, naopak intrakontinentální migrace znamená, že lidé mění místo svého pobytu na území jednoho kontinentu (Geist 1992:224-225).

Z hlediska časového rozlišujeme časově omezenou a neomezenou migraci. Časově omezená migrace se vztahuje na ty osoby, které přecházejí z jedné země do druhé na více než jeden měsíc, ale ne déle než na jeden rok. Časově neomezená migrace pak představuje migraci na delší dobu než je jeden rok. Migraci lze dále rozdělit na nucenou a dobrovolnou (Geist 1992:224-225).

2.1.2. Charakteristické znaky procesu migrace

Autoři Castles a Miller (2003) popsali charakteristické obecné znaky současných migračních procesů následovně:

1) Globalizace - migrace má tendenci ovlivňovat čím dál tím více zemí ve stejný čas. Migrací je ovlivněna nejen země, která přijímá imigranty a imigrantky, ale i ta, která je vysílá, neboť migrující jedinci zpětně ovlivňují ekonomické, sociální a kulturní prostředí v zemi původu.

2) Zrychlování - postupem času a se zvyšováním technologické vyspělosti počet migrantů a migrantek roste.

3) Diferenciace - většina zemí nepřijímá pouze jeden typ imigrantů a imigrantek (např. těch, kteří migrují za prací), ale celou řadu jedinců, kteří migrují z různých důvodů.

4) Feminizace - na migračním procesu participuje čím dál více žen.

5) Migrace jako součást politiky - migrace je tak rozsáhlý a důležitý fenomén, že má vliv na mezinárodní i domácí politiku (Castles, Miller 2003:7-9).

2.1.3.Transnacionalita

V souvislosti s procesem migrace považuji za nutné zmínit i pojem transnacionalita. Podle Besnarda a kol. (2004), tento pojem znamená: „*formu organizace a mobilizace přesahující národní státy. To se projevuje vytvářením sítí solidarity na základě nějaké identity - národní, náboženské, jazykové nebo regionální - a společenských zájmů, které přesahují státní hranice“* (Besnard a kol. 2004:218).

V současnosti je pro transnacionalismus typické to, že lidé, kteří změnili místo svého bydliště v mezinárodním měřítku, stále udržují vztahy se svými krajany, kteří zůstali v rodné zemi, prostřednictvím využití moderní technologie (jako je např. telefon, email, internetové stránky apod.) a prožívají tak s nimi důležité události. Velmi často také dodržují národní tradice a jsou stále ovlivňováni institucemi a politickými organizacemi v rodné zemi. Do země původu posílají remitence. Tyto peníze pak přispívají k jejímu rozvoji. V této souvislosti stoupá i počet organizací, programů a firem, které zajišťují služby v oblasti podpory transnacionální migrace (např. zajišťování speciálních bankovních účtů, poradenství apod.) Proces transnacionální migrace přispívá mimo jiné k procesu kulturní, ekonomické a technologické globalizace (Vertovec 2009:14-15).

2.1.4. Migrace do České republiky

Samostatná Česká republika má poměrně krátkou historii. Pokud se podíváme na období před jejím vznikem, do druhé poloviny 20. století, zjistíme, že lidé z tohoto území především odcházeli a počet imigrantů a imigrantek do 90. let byl poměrně nízký. Imigrace do socialistického Československa byla většinou řízená centrálně a týkala se především občanů a občanek ze zemí východního bloku. Do České republiky také velmi často migrovali občané a občanky Vietnamu, řečtí a makedonští uprchlíci a uprchlice, a také lidé z Polska, kteří chtěli v České republice studovat či pracovat. Dále se pak jednalo i o migranty a migrantky z Maďarska, Kuby, Mongolska, Angoly a Koreje (Rákoczyová, Trbola 2009:16).

Po vzniku samostatné České republiky, od roku 1993, počet imigrantů a imigrantek u nás výrazně stoupnul. Zatímco v roce 1993 bylo na území České republiky evidováno kolem sedmdesáti tisíc cizinců a cizinek s trvalými pobyty a pobyty dlouhodobými nad devadesát dní, v roce 2011 tento počet stoupnul na 436 tisíc (ČSÚ)[1].

Nejvíce cizinců a cizinek v České republice, podle údajů ČSÚ z roku 2011, pochází z Ukrajiny (27 %), Slovenska (18 %), Vietnamu (13 %), Ruska (8 %) a Polska (4 %). Na území České republiky pobývají dominantně v Hlavním městě Praze a jeho okolí a dále pak ve Středočeském kraji. Nejméně se vyskytují na Vysočině (ČSÚ 2012).

Co se genderu cizinců a cizinek s povolením k pobytu týká, převažují muži. Mužů bylo k 31. 12. 2011 evidováno přes 248 tisíc (57 %) a žen přes 185 tisíc (43 %) (ČSÚ 2012).

[1] Český statistický úřad. (online), (cit.15-1-2013), dostupné na: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu

2.2. Identita

Vymezení pojmu identita bývá často velmi rozporuplné a můžeme se setkat s různými interpretacemi.

Obecně vzato identita představuje totožnost. V sociologii a v sociální psychologii může tento pojem znamenat „zažívání sebe sama“. To lze rozlišit na tři typy a to na: 1) pojem vlastní identity, která se vztahuje k zařazení jedince v sociální realitě, 2) pojem představ o sobě sama, to jaké kvality a atributy v sobě jedinec spatřuje a za 3) pojem sebeúcty, vztahuje se k pozitivním nebo negativním pocitům, které lidé získali na základě svých zkušeností. Tento pojem je často spojován i s procesem socializace, při kterém lidé ve svých vývojových fázích prochází krizí identity a se změnou sebe definování (Geist 1992:119).

Při socializaci jsou lidem předávány normy, hodnoty, vize světa, sociální role apod., které se mohou v různých geografických a sociálních kontextech lišit. Primární i sekundární socializace, kterou jedinci prochází v dětství, má na osobnost člověka vliv až do konce života. Socializace je ale nikdy nekončící proces a proto se jejím vlivem osobnost mění, především na základě interakcí s okolím (Nakonečný 2009).

Změna místa pobytu v mezinárodním měřítku může způsobit změnu identity. Současný svět je čím dál tím více propojený a nabízí široké spektrum forem soužití mezi různými sociálními skupinami a různými národy. Tato pluralita a otevřenost tvoří nové kultury a identity. Člověk formuluje otázku po vlastní identitě a hledá ji na základě možného odstupu vůči sobě samotnému a na základě prožití reflexe vztahů, které ho spojují se světem. Na této cestě hledání a vytváření sebe sama se ustanovují některé pevné body, se kterými se identifikujeme a ztotožňujeme (Petrucijová 2005:23-24).

Podle Goffmana (2003), který se identitou zabýval ve svém díle Stigma, ustanovuje sociální prostředí různé kategorie osob. Již první dojem lidem stačí pro předvídání kategorie sociální identity. To, jaká identita se pak ostatním lidem přisoudí, má vliv na interakci s vnímaným člověkem. K tvorbě vlastní identifikace jsou pak tyto interakce důležité. To, jak se ostatní k jedinci chovají, souvisí s tím, jak daný jedinec vnímá sebe sama. Např. pokud je mu přisuzována „jinakost“, je dost pravděpodobné, že se tak bude cítit a bude i vytvářet takové strategie chování, které se budou tuto „jinakost“ snažit eliminovat. S identitou se tedy člověk nerodí, ale získává ji. Je mu přisuzována na základě sociálního okolí. Utváří se v interakcích a může se každým dnem měnit. Goffman zmiňuje i identitu lidí, kteří byli socializováni v jiné komunitě, ať už uvnitř nebo vně zeměpisných hranic, a pak byli nuceni si osvojit jiný způsob bytí. Pokud se tak dělo v pozdějším stádiu života, může se stát, že tito lidé budou pociťovat stísněnost při setkání s novými druhy. Tato stísněnost pak ale může být postupem času potlačena a naopak může být pociťována k lidem z původního prostředí (Goffman 2003).

Utváření identity je tedy velmi dynamický proces. Je však nutné rozlišovat mezi pojmy identita a identifikace. Identifikace je samotný proces, při kterém se identita konstruuje. Samotná identita je pak výsledek procesu identifikace, jedná se o jakousi „nálepku“. Sebeidentifikace člověka není nikdy spojena pouze s jedním typem identity (např. žena, cizinka, Češka apod.), ale jedná se o překrývání těchto typů identit, které mohou být velmi často různorodé, což může vést k rozporuplnosti (Klvačová 2012:11-12).

2.2.1. Národní identita

Bittnerová a Moravcová (2005) přistupují k identitě z hlediska národa. Podle těchto autorek správně socializované osoby mají pocit přináležitosti k „vlastní skupině“ (rodina, náboženská skupina, národnostní skupina apod.) Národní identita je pak vztah k nějakému etniku. V podstatě se jedná o vědomé hlášení se ke skupině lidí, kde jedinci mají vědomí společných etnických kořenů. Nejedná se pouze o přiznání národnosti. Budování národní totožnosti souvisí s řadou dalších aktů, které vlastní identitu potvrzují. Uplatňování, nebo naopak neuplatňování některých aktů pak může naznačovat pozici etnické identity v žebříčku priorit jedinců. Důležité však je, že etnická identita člověka, je jeho základní osobnostní charakteristikou. Nárok na přihlášení se k určité identitě může mít i některé vymezující prvky, jako jsou například vzhled, pokrevnost, místo původu apod. Tyto prvky pak můžou být důležitou součástí pro pocit vlastní identity a sounáležitosti (Bittnerová, Moravcová 2005).

Jak jsem již naznačila výše, národní identita je v posledních letech velmi nosné téma, o kterém bylo napsáno mnoho výzkumů. Ve své studii se jí věnují i Glick Schiller a Levitt (2004). Autorky uvádějí, že původní národní identita je pro člověka důležitá a přestože jedinec změní místo pobytu, původní identita stále ovlivňuje nazírání na sebe sama a má vliv na každodenní interakce a sociální život. Zdůrazňují, že národní hranice nejsou shodné se sociálními hranicemi, což tedy znamená, že přestože se jedinec nachází na určitém národním území, může být stále ovlivňován sociálním prostředím země původu. Levitt a Glick Schiller rozlišují dva základní aspekty formování identity. Prvním z nich jsou způsoby bytí. Tím mají autorky na mysli aktuální vztahy a každodenní žitou realitu imigrantů. Do těchto aspektů patří sociální pole, ve kterém se

lidé v dané chvíli pohybují, a které zahrnuje organizace, instituce a zkušenosti. Způsoby bytí v podstatě odkazují na zemi, ve které se lidé momentálně nachází. Přestože se jedinci v daném sociálním poli pohybují a jsou jím ovlivňovány, nemusí se s ním nutně identifikovat a může se stát, že se v daném sociálním poli nacházejí, protože musí a proto ho tolik nepřijímají. Způsoby přináležení pak odkazují k zemi původu skrze nějaké vzpomínky, pocity sounáležitosti apod. Tyto způsoby přináležení nejsou symbolické, ale konkrétní. Velmi často jsou demonstrovány jedinci vizuálně, např. způsobem oblékání apod. Individua v rámci transnacionálního pole kombinují způsoby bytí a způsoby přináležení odlišně, v závislosti na sociálním kontextu (Glick Schiller, Levitt 2004).

Lidé, kteří změnili místo pobytu v mezinárodním měřítku, mají potřebu připomínat si svojí rodnou zemi a národ. Dělají to různými způsoby. Jeden z nejčastějších je ten, že si zařizují své domovy ve stylu rodné země a mají v něm předměty, které odkazují k jejich kultuře. Může se jednat např. o obrazy, fotografie, specifický nábytek apod. Dalším častým způsobem připomínání si vlastního národa bývá skrze národní jídlo a tradice. Vykonávání činností a vlastnění předmětů, odkazující k zemi původu upevňuje vlastní národní identitu a částečně demonstruje určité vymezení se vůči majoritní společnosti. Během těchto praktik a procesů upevňování si vlastní identity hraje důležitou roli komunita a pocit sounáležitosti s ní (Blunt a kol. 2012:22-28).

2.2.2. Problematika vymezení pojmů „identita“ a „národní identita“

Významným textem v oblasti tématu identity je pak článek od autorů Brubakera a Coopera (2000) s názvem „*Beyond identity*“ ve kterém autoři rozebírají problematiku pojmu „identita“. Podle nich je kategorie identity problematická, neboť má několik způsobů užití. Právě proto na ni autoři pohlížejí kriticky a domnívají se, že je tento pojem

nejednoznačný a je příliš „ambiciózní“. Může se pojmout z pohledu esencialismu či z pohledu konstruktivismu. Esencialistické, neboli silné pojetí, říká, že identita je něco, co mají všichni lidé, nebo to alespoň hledají. Je to něco, co každá skupina (ve smyslu jako např. etnická, rasová apod.) má, nebo by měla mít. V podstatě je to danost. Toto pojetí pak označuje i kolektivní identitu, která vede k homogenitě a sounáležitosti skupiny, ke stejnosti mezi jejími členy a formuje hranice mezi těmi, kdo do skupiny patří a nepatří. Naopak konstruktivistické pojetí osobnosti, nazýváno také jako slabé pojetí, vede ke každodennímu utváření vlastní identity. Autoři se domnívají, že pojem identita není nepostradatelný, naopak je velmi zmatený a rozporuplný a proto by bylo možné ho ze sociálních věd vypustit (Brubaker, Cooper 2000).

Problematickému vymezení „národní identity“ ve francouzském kontextu se věnuje Sitek (2011), který se na základě vlastních výzkumů v této oblasti a závěrů Gérarda Noiriela, domnívá, že pojem „národní identita“ v podstatě neexistuje. Jedná se spíše o vymezení kategorie „my a oni“, což znamená, že jedinec se vymezuje na základě přítomnosti těch druhých a jeho nazírání na sebe sama, popř. na kategorie „my“ a „oni“ se neustále proměňuje. Kategorie „národní identity“ je však často diskutované téma v oblasti (i)migrační politiky, kdy „my“ často odkazuje na občany dané země a „oni“ na přistěhovalce, kteří v tomto kontextu bývají vykreslováni často jako hrozba. Toto pojmenování se podle Sitka v oblasti politiky často používá spíše jako politická manipulace, která má vykonstruovat strach z jinakosti přistěhovalců, kdy toto označení příslušníky kategorie „oni“ stigmatizuje (Sitek 2011: 29-36).

2.3. Úroveň života v České republice a kvalita terciálního vzdělávacího systému

Úroveň života a kvalita českého terciálního vzdělávání má zásadní vliv na žití a může být klíčovým faktorem pro výběr „nového“ místa pobytu. Právě z těchto důvodů jsem se rozhodla do své práce zařadit tuto podkapitolu.

Česká republika je atraktivním místem pro život díky poměrně vysoké úrovni života. Jedním z jejích nejznámějších ukazatelů je Index lidského rozvoje (HDI). Tento index byl definován Rozvojovým programem Spojených národů a vyjadřuje kvalitu života a lidský rozvoj na základě průměru tří indikátorů. Jsou jimi: příjem na jednoho obyvatele (dle parity kupní síly), gramotnost dospělých obyvatel a očekávaný věk dožití (Kochan, Volenec 2004:20). Výše tohoto indexu rozděluje země na čtyři základní kategorie, a to na země s velmi vysokou, vysokou, střední a nízkou úrovní lidského rozvoje. Mezi 162 zeměmi, které byly porovnávány v roce 2010, skončila Česká republika na 28. místě a zařadila se tak mezi země s velmi vysokou mírou lidského rozvoje (Human development report 2010:143-147).

Česká republika je navíc země, která není sužována válkami, má poměrně stabilní politický stav, dostupné zdravotnictví a vzdělání. Leží v mírném podnebném pásu a netrpí žádnými extrémními nedostatky surovin, vody apod.

Co se zahraničních studujících, kterými se ve své práci zabývám, týká, může být při rozhodování o místu studia důležitá nejen úroveň života u nás, ale i kvalita českého vzdělávání. Vzhledem k tématu své práce, se v této části zaměřím pouze na terciální vzdělání.

Kvalita vysokého školství a školství obecně je jednou z hlavních priorit státu. V České republice je zajišťována Akreditační komisí a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (File a kol. 2006:6-13). Po pádu komunistického režimu, začala Česká republika budovat poměrně kvalitní vysokoškolský systém, který je dostupný nejen elitám. Tento systém je financován téměř plně z veřejných prostředků. Vyznačuje se vysokou mírou akademické samosprávy a institucionální autonomie. Do budoucna si Česká republika klade za cíl zefektivňovat stávající systém ve stále konkurenčnějším prostředí terciálního vzdělávání (File a kol. 2006:64-68).

Podle Agentury Universitas 21 (2012), která se v projektu Ranking of National Higher Education System zaměřuje se na mezinárodní srovnání vysokoškolských systémů, si český vysokoškolský systém vede poměrně slušně. Ze 48 zemí, které byly do průzkumu zahrnuty, skončila v roce 2012 Česká republika na 26. místě s 57,9 body z možných 100 (pro představu Slovenská republika skončila na 35. místě). Hodnocena byla celkem čtyři základní kritéria, a to:

- Financování terciálního vzděláváni
- Prostředí vysokých škol - tj. přístup ke vzdělání, vládní politika a rozmanitost,
- Styky - tj. mezinárodní spolupráce
- Výkonnost vysokých škol - tj. výzkum a úspěšnost absolventů na trhu práce.

Velmi dobře si Česká republika podle tohoto výzkumu vedla v kritériu Prostředí vysokých škol, oceněn byl především rovnostářský přístup ke vzdělání. V tomto kritériu získal náš systém 94,4 bodů ze 100. Naopak Výkonnost byla hodnocena pouze 31,1 body (Universitas21 2012).

Přestože naše republika neumístila v tomto hodnocení v první polovině, i tak dokázala, že její úroveň je dobrá, neboť bodově dopadla nadprůměrně.

2.4. České vysoké školství

Vysoké školy v České republice se řídí Zákonem o vysokých školách. Vystupují jako právnické osoby a dělí se na instituce univerzitního a neuniverzitního typu. Univerzitního typu jsou ty, které nesou označení „univerzita“ a které uskutečňují všechny typy studijních programů. V této souvislosti pak provádí vědeckou a výzkumnou, vývojovou a inovační uměleckou či další tvůrčí činnost. Vysoké školy neuniverzitního typu poskytují pouze bakalářské anebo magisterské studijní programy. Doktorské programy poskytovat nemohou a na rozdíl od škol univerzitního typu se nečlení na fakulty. Vysoké školy dále dělíme na státní, soukromé a veřejné (zákon č. 111/1998 Sb.). V současnosti je v České republice celkem 26 veřejných vysokých škol. Dvě z nich mají neuniverzitní status. Pod statusem státních vysokých škol vystupují pouze dvě školy. Jsou to Univerzita obrany a Policejní akademie ČR. Soukromých vysokých škol u nás funguje nejvíce, celkem 46 (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy)[2].

Vysoké školy poskytují akreditované studijní programy a programy uskutečňované v rámci celoživotního vzdělávání. Součástí studijního programu je jeho členění na jednotlivé obory. Ty se člení podle celostátně schváleného číselníku Klasifikace kmenových oborů. Třídění oborů odpovídá tradičnímu rozdělení vědních oborů např. na vědy společenské, humanitní, přírodní, lékařské, matematické, technické atd. (European Commission 2010:44-43).

[2] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (online), (cit.22-10-2012), dostupné na http://www.msmt.cz/vzdelavani/prehled-vysokych

Na školách univerzitního typu je zavedeno třístupňové studium, tj. studium bakalářské, magisterské a doktorské. Účelem bakalářského studijního programu je příprava studentů k výkonu povolání a ke studiu na magisterském programu. Doba trvání studia bakalářského programu je tři až čtyři roky. Magisterský navazující studijní program se zaměřuje na získání teoretických poznatků, které jsou založené na současném vědeckém poznání a na užití znalostí v tvůrčí činnosti. Standardní doba studia těchto programů je jeden až tři roky. V určitých případech však může být udělena akreditace magisterských programů, které nenavazují na bakalářské studium. V tomto případě pak doba studia trvá čtyři až šest let. Výuka na bakalářských i magisterských studijních programech staví především na přednáškách a cvičeních. Výuka na doktorských studijních programech je individuálnější a více záleží na plánech vyučujících (European Commission 2010:44).

Aby mohli být uchazeči a uchazečky přijati ke studiu do bakalářského či nenavazujícího magisterského studia, je nutné úspěšně absolvovat střední či střední odborné vzdělání. Pro přijetí do navazujícího magisterského studia, je nutné řádné ukončení bakalářského studijního programu. Podmínkou pro splnění požadavků ke studiu v doktorském stupni je ukončení magisterského programu. Na základě sdělení rozhodnutí o přijetí ke studiu vzniká uchazečům právo na zápis do studia (zákon č. 111/1998 Sb.).

2.5. Počty zahraničních studujících na našich vysokých školách

Podle Českého statistického úřadu v akademickém roce 2010/2011 studovalo na Českých vysokých školách celkem 396 307 studujících. Z toho 37 688 studentů a studentek pocházelo ze zahraničí (viz Příloha č.1). Zatímco v akademickém roce 2003/2004 tvořili zahraniční studenti

a studentky 5,4 % všech studujících zapsaných ke studiu na vysokých školách, v roce 2010/2011 toto číslo vzrostlo na 9,5 % (ČSÚ)[3].

Veřejné vysoké školy si v roce 2009/2010 ke studiu vybralo 74 % z cizinců a cizinek, kteří u nás studují. Nejvíce z nich navštěvovalo Karlovu univerzitu v Praze, za ní následovaly Masarykova univerzita v Brně, Vysoká škola ekonomické v Praze, Vysoké učení technické v Brně a České vysoké učení technické v Praze. Ze soukromých škol se pak největší oblibě těšil v roce 2009/2010 Bankovní institut vysoká škola, a.s. Nejvíce zahraničních studentů a studentek tedy pobývalo v Praze (54,8 %), Brně (22,7 %) a Ostravě (4,5 %). Největší oblibu u zahraničních vysokoškoláků a vysokoškolaček studujících v České republice získaly technické obory. Po nich následovaly ekonomické vědy a těsně za nimi skončily zdravotnické, lékařské a farmaceutické nauky. Vysoké návštěvnosti se dále těšily přírodní, humanitní a společenské vědy. Zaměříme-li se na státní občanství zahraničních studentů a studentek, zjistíme, že v roce 2009 pocházelo z celkových 34 556 cizinců a cizinek 25177 ze zemí Evropské unie. Většina zahraničních studujících měla slovenské občanství (64,3 %). Po Slovácích a Slovenkách v roce 2009 mezi zahraničními studujícími následovali občané a občanky Ruska (6,5 %) a Ukrajiny (3,2 %). Po roce 2000 lze však zaznamenat i nárůst počtu studujících z bývalých států Sovětského svazu – tj. Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Kazachstán a dalších (Český statistický úřad 2010:170-175).

[3] Český statistický úřad. (online), (cit.25-10-2012), dostupné na www.czso.cz://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_vzdelavani#cr

3. Metodologie

V této části práce se věnuji zvolené, kvalitativní metodologii, použitému výzkumnému designu, cíli výzkumu a výzkumným otázkám, vzorku konverzačních parterů a partnerek a kritériím, podle kterých jsem je vybírala. V této části se dále zabývám průběhem rozhovorů, zpracováním získaných dat a etickým aspektům svého výzkumu.

3.1. Kvalitativní výzkum

Pro svůj výzkum jsem si zvolila metody kvalitativního výzkumu, neboť se zaměřuji na otázky vybraných aspektů každodenní žité reality několika jedinců a z těchto důvodů se mi kvalitativní metodologie jeví jako vhodnější přístup než kvantitativní metodologie.

Podle Corbinové a Strausse (1999) je kvalitativní výzkum takový výzkum, který nepoužívá statistické metody nebo jiné kvantifikující procedury. Takový typ rozhovoru se může týkat jednání lidí, jejich života, příběhů apod. Kvalitativní metody se používají k odhalení a porozumění jevů, o kterých příliš nevíme, či kterým nerozumíme (Corbinová, Strauss 1999:10-11).

Základními charakteristikami kvalitativního výzkumu jsou ty, že se tento druh výzkumu provádí pomocí delšího pobytu v terénu či intenzivního kontaktu s jedincem či skupinou lidí. Zkoumá obvykle banální či normální situace, ve kterých se odráží každodennost. Výzkumník či výzkumnice se snaží o získání integrovaného pohledu na předmět studie a používá většinou relativně málo standardizované metody získávání dat. Hlavním cílem je objasnění toho, jak lidé v určitém prostředí a situaci chápou to, co se kolem nich děje, proč jednají tak jak jednají a jak organizují každodenní aktivity a interakce (Hendl 2005:52).

Pro kvalitativní výzkum je klíčová osoba výzkumníka či výzkumnice, kteří ze získaných dat konstruují obraz, který získává podobu již v průběhu sběru dat či pozorování. Osoba provádějící výzkum vytváří podrobný popis toho, co bylo pozorováno a zaznamenáváno. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo situaci vyjasnit (Hendl 2005:52).

3.1.1. Základní přístupy kvalitativního výzkumu

V kvalitativním výzkumu existuje několik přístupů, které mají v této oblasti své pevné místo a jsou považovány za základní pilíře tohoto druhu metodologie. Jedná se o případovou studii, etnografický výzkum, zakotvenou teorii a fenomenologický výzkum (Hendl 2005:103).

Případová studie se zaměřuje na detailní studium jednoho případu, či několika málo případů. V případové studii sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů a celistvosti (Hendl 2005:104).

Etnografický výzkum si stanovuje za cíl získat holistický obraz určité skupiny, instituce nebo společnosti. Klade důraz na každodennost, kterou zkoumá pozorováním a rozhovory. Zajímá se především o perspektivy členů a členek skupiny, obsahy a formy, které ovlivňují jejich myšlení, praktiky a interakce. Zabývá se kulturou dané skupiny (Hendl 2005:116-117).

Zakotvená teorie je zastřešující pojem pro určitou strategii a analýzu získaných dat. Cílem výzkumu je návrh teorie pro fenomény v určité situaci. Vznikající teorie je zakotvená v datech, která jsou získávána v průběhu studie. Pozornost se věnuje především interakcím a jednání sledovaných jedinců v daném prostředí. (Hendl 2005:125).

Fenomenologické zkoumání si klade za cíl popsat a zanalyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, který jedinec, či skupina jedinců zažila. Výzkumník či výzkumnice se snaží porozumět významům,

které člověk danému fenoménu přikládá. Klíčová je zkušenost s daným jevem. Toto zkoumání se obvykle uskutečňuje pomocí nestrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, které se provádí v několika cyklech (Hendl 2005:128-129).

3.2. Cíl výzkumu, výzkumné otázky a metoda sběru dat

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jaké jsou vybrané aspekty každodenní žité reality jedinců, kteří přijeli do České republiky získat vysokoškolský titul. Tyto vybrané aspekty jsem shrnula do následujících tří otázek:

1) Jak reflektují zahraniční studující svůj pobyt v České republice?
2) Jak ovlivnilo žití a studium v České republice národní identitu zahraničních studujících?
3) Změnil se na základě pobytu v České republice vztah zahraničních studujících k jejich rodné zemi a jejím obyvatelům?

Přestože jsou zakotvená teorie, fenomenologické zkoumání, případová studie a etnografický výzkum považovány za klíčové přístupy pro kvalitativní výzkum (jak jsem již uvedla výše), rozhodla jsem se, že nepoužiji ani jeden z nich. Hlavním důvodem bylo, že jsem se nechtěla předem omezovat na určité oblasti daného fenoménu a chtěla jsem vstupovat do terénu s otevřenými možnostmi. Měla jsem v úmyslu vyzdvihnout určité aspekty daného výzkumného problému, které výše uvedené postupy nenabízejí. Právě proto jsem nezvolila ani jeden z výše uvedených přístupů a zvolila si vlastní postup, při kterém jsem postupovala následovně.

Nejdříve jsem se seznámila pomocí odborné literatury s fenoménem, který zkoumám. Pak jsem provedla dva vstupní rozhovory, které jsem využila pro reflexi výzkumného problému a pro výstavbu metodologie. Na základě informací, které jsem zjistila, jsem zvolila cíl výzkumu, který jsem následně shrnula do tří výzkumných otázek (viz výše). Následující krok byl ten, že jsem formulovala sadu otázek (viz Příloha č. 3) pro polostrukturované rozhovory, kterých jsem uskutečnila celkem deset.

3.3. Kritéria pro výběr výzkumného vzorku

Před uskutečněním rozhovorů jsem si zvolila několik kritérií pro výběr svých participantů a participantek. Hlavní podmínkou bylo, aby moji respondenti a respondentky přijeli do České republiky za účelem získání vysokoškolského titulu v prezenční formě studia. Dále bylo důležité i to, aby zde žili alespoň jeden rok. Tuto časovou lhůtu jsem si zvolila na základě předpokladu, že po jednom roce pobytu se zahraniční studující již seznámili s Českou republikou, vytvořili si na ní nějaký názor a dokáží o své zkušenosti hovořit. Důležitým kritériem pro výběr komunikačních partnerů a partnerek byla i komunikativní znalost českého, slovenského nebo anglického jazyka.

3.3.1. Charakteristiky komunikačních partnerů a partnerek

Můj výzkumný vzorek obsahuje celkem deset participujících. Z toho osm mužů a dvě ženy. Přestože jsem se snažila o genderovou variabilitu výzkumného vzorku, kontakty jsem získávala především na muže, kteří byli také ochotnější mi poskytnout rozhovor. Celkem jsem oslovila pět žen, ze kterých mi rozhovor daly pouze dvě a devět mužů, ze kterých mi rozhovor poskytlo celkem osm. Studující pocházeli z různých zemí původu. Nejmladšímu respondentovi bylo 19 let a nejstaršímu 36 let. Délka jejich pobytu v České republice se pohybovala od dvou let do

jedenácti let. Pět konverzačních partnerů a partnerek studuje v České republice lékařské vědy, dva technické obory, dva ekonomické vědy a jeden sociální vědy. Pro zachování jejich anonymity jsou jejich jména změněná a z toho samého důvodu také neuvádím, v jakém městě momentálně studují a jaký obor si pro své studium zvolili. Následující řádky se věnují konkrétním charakteristikám jednotlivých respondentů a respondentek.

Halim

Halimovi je 22 let. Pochází z Uzbekistánu a v České republice studuje druhým rokem. Na českou vysokou školu se dostal díky výběrovému řízení, které probíhalo na univerzitě v Uzbekistánu, kde studoval. Českou republiku si pro svá zvolil na základě toho, že se domníval, že je české školství velmi kvalitní. Halim mluví nejen uzbekistánsky, ale i plynule česky, anglicky a domluví se i rusky, persky a turecky. Studuje studijní program v českém jazyce.

Neoklis

Neoklisovi je 33 let. Pochází z Kypru. V České republice žije jedenáctým rokem a aktuálně ještě studuje. Své studium však musel na nějaký čas přerušit a vrátit se na Kypr. V České republice studuje, aby mohl získat vzdělání pro „vysněnou“ profesi, a vybral si ji pro svá studia na základě doporučení od svého strýce, který v ČR také studoval. Mluví řecky, anglicky a česky. Studuje v českém jazyce.

Ahmad

Ahmadovi je 34 let a pochází z Íránu. V České republice žije desátým rokem. Za tu dobu zde vystřídal dvě vysoké školy a aktuálně stále studuje. Do České republiky přijel získat titul, aby mohl podobně jako Neoklis vykonávat svojí „vysněnou“ práci. Jeho snem je pracovat v Americe. Domnívá se, že s diplomem z Íránu by neměl takové možnosti

jako s diplomem získaným v České republice (potažmo v Evropě). Českou republiku si vybral na základě doporučení od příbuzné, která zde žila a také považuje Českou republiku za poměrně vyspělou zemi, která je finančně dostupná. Ahmad mluví persky, velmi dobře česky, anglicky a rozumí i arabštině. Studuje v anglickém jazyce.

Marek

Markovi je 24 let a pochází ze Slovenska. V České republice žije už pátým rokem. Aktuálně studuje dvě vysoké školy. Do České republiky přijel z toho důvodu, že ho zaujal konkrétní studijní obor na české univerzitě a navíc považuje české školství za lepší než slovenské. Výhodou pro něj bylo i bezplatné studium a také se nemusel učit cizí jazyk. Marek studuje studijní program v českém jazyce.

Patrick

Patrickovi je 25 let. Pochází z Namibie. V České republice žije pátý rok. Do České republiky přijel na základě programu ministerstva školství v Namibii, podporující vzdělání studentů a studentek v zahraničí. Přijel, aby mohl vystudovat obor, který považuje za užitečný a který by ve své rodné zemi studovat nemohl, neboť ho tamější univerzity svým studujícím nenabízejí. Patrick studuje v českém jazyce, který komunikativně ovládá a dále se domluví i anglicky, afrikánsky a jeho rodným jazykem je osiwambo.

Razin

Razinovi je 36 let. Pochází z Iránu. V České republice žije pátým rokem. Předtím žil 5 let ve Švédsku. Do České republiky přicestoval, aby zde vystudoval studijní program, aby mohl vykonávat profesi, kterou považuje za užitečnou. Domnívá se, že obor, který studuje, je snazší vystudovat v zemích „bývalého východního bloku“ (pokud je studován v anglickém jazyce), než v jeho rodné zemi či ve Švédsku. Měl na výběr studovat ještě

v Maďarsku a Polsku, ale vybral si Českou republiku, neboť ji považuje za vyspělejší než zmíněné země a také ji zná z knih Franze Kafky. Mluví persky, anglicky a švédsky. Studuje v anglickém jazyce.

Ethel

Ethelovi je 19 let. Pochází z Ázerbájdžánu. V České republice žije čtvrtým rokem. Do České republiky přijel studovat, neboť si zde vybral atraktivní obor pro svá studia, na který by bylo příliš obtížné se v jeho zemi dostat. Rozhodujícím kritériem pro něj byla i čeština, která je podle něj podobná, jako jeho rodný jazyk. Navíc univerzitu, kterou studuje, považuje za velmi prestižní. Studuje v českém jazyce a mimo češtiny mluví i ázerbájdžánsky, rusky, anglicky a turecky.

Peter

Peterovi je 26 let a pochází ze Slovenska. V České republice žije druhým rokem. Do České republiky přijel studovat, neboť má v plánu zde získat doktorát v oboru, který se na Slovensku nevyučuje. Domnívá se, že si tak ve své rodné zemi zvýší kvalifikaci na trhu práce. Studuje v českém jazyce.

Lucia

Lucia pochází ze Slovenska a je jí 22 let. V České republice žije a studuje již třetím rokem. Hlavním důvodem při výběru místa pro svá studia byl nejen atraktivní studijní obor, ale také to, že její partner v České republice pracuje. Studuje v českém jazyce, ale někteří vyučující ji umožňují vykonávat zkoušky ve slovenštině. Mluví i plynně anglicky a německy.

Sophia

Sophii je 23 let. Pochází z Portugalska. V České republice žije třetím rokem. Do České republiky přijela studovat, neboť dostala pozitivní reference od svého bratrance, který zde již vysokoškolský titul získal.

Studuje v anglickém jazyce. Hovoří portugalsky, anglicky a učí se i španělsky. Svojí znalost češtiny považuje za „horší než základní“.

3.4. Rozhovory

Pro sběr dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Při tomto druhu rozhovoru má tazatel/tazatelka u sebe seznam témat či otázek, které chce probrat a toho se při průběhu rozhovoru drží. U otázek a témat může libovolně měnit pořadí a v případě potřeby či nejasnosti je možné je doplnit o další, dle momentální situace (Hendl 174:2005).

Před zahájením rozhovorů jsem nejprve své konverzační partnery a partnerky kontaktovala. Dva z mých respondentů jsem znala před uskutečněním výzkumu. Na ostatní jsem dostala kontakt od svých přátel či přímo od respondentů či respondentek, se kterými jsem již výzkum provedla. Své participanty a participantky jsem oslovila osobně, telefonicky, či přes sociální síť FaceBook a stručně jsem je obeznámila s tím, čím se zabývám a požádala je o spolupráci. Při kladné odpovědi jsem se s nimi domluvila na schůzce, která probíhala obvykle v kavárně, vinárně či u zahraničních studujících doma, dle výběru participujících. Těsně před zahájením rozhovoru jsem obeznámila své partnery a partnerky podrobněji o svém výzkumu, ujistila je o anonymitě a požádala je o ústní souhlas k provedení výzkumu. Otázky k rozhovoru jsem měla předem připravené (viz Příloha č.3). Týkaly se různých témat, volnočasových aktivit, studia, mezilidských vztahů, vztahů k České republice a rodné zemi a jejím obyvatelům/obyvatelkám, povědomí o české kultuře apod. Nejkratší rozhovor trval 35 minut a nejdelší 1 hodinu a 45 minut. Rozhovory probíhaly jednorázově a to v českém, slovenském či anglickém jazyce a ve většině případů byly nahrávány na diktafon. Dva studující odmítli nahrávání na diktafon, a proto jsem si zaznamenávala informace, které mi poskytli, písemně. Při rozhovorech jsem si zároveň psala na papír poznatky, které jsem považovala za

důležité, či které nemůže diktafon zaznamenat (např. gesta). Všechny rozhovory probíhaly velmi přátelsky a uvolněně, neboť jsem se snažila ke svým konverzačním partnerům a partnerkám přistupovat spíše neformálně a před uskutečněním rozhovorů jsem si s nimi dala nejdříve něco k pití, popovídala si s nimi o běžných záležitostech, jako je škola, rodina apod., a až pak přistoupila k provedení samotného rozhovoru.

3.5. Metoda analýzy dat

Po provedení jednotlivých rozhovorů jsem začala s analýzou získaných dat. Uskutečněné rozhovory jsem nejprve převedla z audio podoby do písemné (elektronické) formy a doplnila je o terénní poznámky. Rozhovory v jiném než českém jazyce jsem při přepisu dat zároveň přeložila do češtiny.

Přepsané rozhovory jsem si vytiskla a několikrát si je pečlivě přečetla. Poté jsem je kódovala, tedy rozebrala, konceptualizovala a opět složila do nové podoby (Corbinová, Strauss 1999:39). Vzhledem k malému počtu rozhovorů jsem své poznatky analyzovala tak, že jsem si kódy vyznačila do vytištěné podoby přepisů rozhovorů a pak je podle podobnosti označila barvami. Kódy, které byly označeny stejnou barvou, představovaly jednu kategorii, kterou jsem po označení všech kódů následně pojmenovala. Dále jsem vytvořila tabulku, kam jsem zanesla kategorie, kódy, a roztřídila je na jednotlivé vlastnosti a dimenze.

Dalším krokem při analýze dat pak byla část, kdy jsem poznatky z rozhovorů srovnávala, hledala podobnosti, rozdíly a také souvislosti mezi daty. Snažila jsem se zohlednit různé aspekty výpovědí, které mohou dané jevy ovlivnit a dávala je do vzájemných vztahů. Tyto vztahy jsem si schematicky znázorňovala na papír.

3.6. Etika

Při realizaci svého výzkumu jsem dodržovala etické aspekty. Všichni moji informátoři a informátorky byli předem obeznámeni s tím, jak bude můj výzkum probíhat. Byli ujištěni o zachování anonymity. Jejich skutečná jména byla změněna tak, že participující vystupují pod jménem, které jsem jim přiřadila z kalendáře jmen z jejich rodné země. Ujištěni byli i o tom, že jejich osobní data nebudou zneužita. Všichni participující měli možnost neodpovídat na otázky, pokud sami nechtěli. Výzkumu se účastnili dobrovolně a mohli z něj kdykoliv v průběhu rozhovoru odstoupit. Byli ujištěni i o tom, že poskytnutá data poslouží pouze pro mé studijní účely. Od svých komunikačních partnerů a partnerek jsem získala informovaný ústní souhlas k provedení rozhovoru a nabídla jim přepis rozhovoru.

4. Analytická část

V této části své bakalářské práce se zaměřuji na výsledky z provedeného kvalitativního výzkumu. Cílem mého výzkumu bylo ilustrovat vybrané aspekty každodenní žité reality jedinců, kteří přijeli do České republiky za účelem získání titulu v prezenční formě studia na vysoké škole. Jak jsem již uvedla výše, ve svém výzkumu jsem zjišťovala tyto tři výzkumné otázky:

1) Jak reflektují zahraniční studující svůj pobyt v České republice?
2) Jak ovlivnilo žití a studium v České republice národní identitu zahraničních studujících?
3) Změnil se na základě pobytu v České republice vztah zahraničních studujících k jejich rodné zemi a jejím obyvatelům/obyvatelkám?

4.1. Reflexe pobytu v České republice

V první výzkumné otázce, jsem se věnovala tomu, jak zahraniční studující reflektují svůj pobyt v České republice. Většina mých konverzačních partnerů a partnerek o své každodenní žité realitě v ČR mluvila spíše pozitivně. Přesto však měli i negativní zkušenosti, se kterými se při žití v ČR setkali. V následujících podkapitolách se budu věnovat pozitivním i negativním aspektům každodenní žité reality zahraničních studujících.

4.1.1. Pozitivní aspekty každodenní žité reality během pobytu v České republice

Jedním z největších kladů, které moji konverzační partneři a partnerky oceňovali, byla životní úroveň v ČR. Především „mimoevropští studující" většinou neměli před příjezdem o České republice příliš velké povědomí. Značná část byla tedy překvapena, že je Česká republika „poměrně vyspělý stát". Jejich původní vize o úrovni žití v ČR byly většinou horší než realita, neboť se domnívali, že jde o postkomunistický stát, kde je vývoj oproti „západu" pomalejší. To lze doložit např. na části výpovědi Razina z Iránu, který žil i několik let ve Švédsku. O svých prvních dojmech z ČR mluvil následovně:

Razin: *„…myslel jsem si, že to tu bude horší. Třeba starý auta, všechno nemoderní, a celkově nic moc. Ale takový to nebylo. Bylo to mnohem lepší, než jsem si myslel. Jak tady byli ty komunisti, tak jsem očekával, že to tu bude vypadat hůř. A ono ne."*

Moji respondenti a respondentky oceňovali zejména množství dostupných služeb a zboží v ČR, organizaci městské dopravy a hromadné dopravy všeobecně a především kvalitu vysokých škol, které byly hlavní motivací pro příjezd do České republiky. Někteří zahraniční studující dále oceňovali i kulturu, architekturu a historii ČR. Tato pozitiva ilustrují následující výpovědi:

Peter: *„…české školství je kvalitní. O něco lepší než to naše.* (pozn. slovenské*). Je tu víc odborníků, zajímavější obory a celkově… i ta vybavenost školy je dobrá. Myslím, že úroveň žití v Česku je dost vysoká."*

Patrick: *„Líbí se mi tady hodně ta organizovanost celkově. A hlavně teda městská doprava. Než jsem se přestěhoval do Čech, byl jsem zvyklý jezdit všude*

autem. Ale tady, tady ne, tady jezdím tramvají nebo autobusem. Dostanu se vždycky a všude.“

Neoklis: *„Mám rád tady tu vaší kulturu a architekturu. Hrozně jsem se o to zajímal a dělal jsem i průvodce v Praze, tak znám i hodně historických osobností. Znám historii od prvních Čechů tady, Praotce Čecha a takový. Mám z toho radost. Když člověk zná historii, má ten národ víc rád. Dotváří to ten kontext.“*

Nejčastěji zmiňovaná pozitiva při žití v ČR byly i volnočasové aktivity. Moji konverzační partneři a partnerky oceňovali množství barů, diskoték, divadel, kin apod. Kladným aspektem bylo i to, že se Čeští obyvatelé a obyvatelky podle výpovědí umí bavit, relaxovat a že se často stýkají. Zahraniční studující velmi často připouštěli, že v České republice na těchto aktivitách rádi participují. Odpovědi na otázku „*Jak trávíš svůj volný čas?“* byly následující:

Peter: *„Jo, tak chodíme s klukama z univerzity do hospody, na diskotéku, po barech. Někdy na fotbal, hokej a tak. Je to příjemný relax, po tom všem sepisování prací do školy.“*

Halim: „*No hrajeme fotbal, někam třeba zajdeme, do kina, do bazénu. Občas i do hospody, ale to jen někdy.(...) Alkohol jsem měl poprvé až tady. Moravské víno.“*
Aneta: *„A tyhle aktivity provozuješ s ostatními zahraničními studujícími?*
Halim: *„Mix, se všema. Češi, Erasmáci, všichni…“*

K obyvatelům a obyvatelkám České republiky, i přes některé problémy, měli moji konverzační partneři a partnerky především kladný vztah a označovali je jako „*spolehlivé, přesné, přátelské při bližším kontaktu, zábavné, šikovné, chytré“.* Např. Ahmad a Ethel je popisovali takto:

Ahmad: *„Já Čechy miluju. Jste šikovní a chytří. Jste malý národ. A jste tu i přátelští… no… trošku teda rasisti, ale tak to je asi každej národ. Měli byste na sebe být víc hrdí. Češi jsou fajn a já tady skoro nikdy neměl žádnej problém.“*

Ethel: *„Češi jsou spolehliví. Líbí se mi, že když se řekne, že sraz je v 6 hodin, tak tam v 6 jsou. Jsou přesní, a co řeknou, to platí. Mám tu několik kamarádů. Chodíme spolu ven, vídáme se a tak. (…) Navíc hodně dobrých vědců, lékařů je z Čech. Máte tu chytré lidi.“*

Reflektovali však, že místní lidé jsou všeobecně uzavření a aby lidé z ciziny s nimi mohli navázat bližší vztahy, musí žít v České republice delší dobu, musí se snažit je poznat a dát jim „prostor“.

U svých participantů a participantek jsem se setkala s celkovou spokojeností, co se pobytu v ČR týká. Většina ho reflektovala jako přínosný z hlediska „rozšíření si obzorů“, nového pohledu na svět, naučení se nových věcí a dále ho označovali za zajímavou životní zkušenost. Ani jeden z participujících svého rozhodnutí žít v ČR nelituje. To ilustrují tyto části z provedených rozhovorů:

Lucia: *„Určitě to pro mě byla zajímavá zkušenost. Celý život jsem se nehnula z města, kde jsem se narodila. Díky tomu, že jsem se odstěhovala do Česka, jsem poznala hodně nových lidí, míst a taky studuju školu, co mě fakt baví. Přitom jsem pořád blízko svýmu domovu (*pozn. Slovensko*). Jsem ráda, že jsem měla tu možnost odjet“*

Neoklis: *„Pobyt tady mě doplnil jako člověka a měl jsem možnost tu vidět a zažít něco jinýho. Jiný chování a zvyky. Vzal jsem si z toho jen to nejlepší. Dalo mi to i hodně zkušeností, možnost poznat jinou kulturu a dostat se někomu pod kůži. Taky mám jiný pohled na svět. Můžu se bavit s tím a tím a i když se ke každému chovám jinak, vždycky se chovám přirozeně, a je to tak automatický. Jsem i víc tolerantní k jiným lidem.“*

Aneta: *„Kdyby si mohl vrátit čas, jel bys do České Republiky znovu?“*

Halim: *„Rozhodně. Naučil jsem se tu toho hodně. Třeba komunikovat. Viděl jsem tu mnoho míst, poznal spoustu lidí a ve škole se naučil spoustu užitečných věcí a taky jsem dospěl. Když se do budoucna rozhodnu z Česka odstěhovat, stejně se sem budu vracet a budu si říkat, že tady jsem strávil nádhernou část svýho života.“*

4.1.2. Negativní aspekty každodenní žité reality během pobytu v České republice

Jedním z nejčastějších negativních aspektů každodenní žité reality respondentů a respondentek, se kterým se během svého pobytu v ČR setkávali, byl špatný postoj Čechů a Češek k cizincům a cizinkám obecně. Tento negativní postoj se projevoval v různých intenzitách, od nepříjemného chování až po projevy rasismu. Participující měli pocit, že jsou více sledováni např. v obchodech, restauracích, diskotékách apod. a měli pocit, že se k nim místní lidé chovají s odstupem. Dále pociťovali neochotu obyvatel a obyvatelek ČR komunikovat a dokonce se setkali i s nadávkami kvůli cizímu původu či s okrádáním. To respondenti a respondentky reflektují následovně:

Sophia: *„…a když jsme byli s přáteli ze třídy už u vstupu na diskotéku (*pozn. také zahraniční studující*), tak nás ani nechtěli pustit dovnitř. Tak jsme se ptali proč a oni že ne. Přitom ostatní, jako Čechy, tam pouštěli normálně. Pak nám teda nakonec řekli, že dovnitř můžeme, ale musíme každý zaplatit sto korun. Přitom vstupné tam bylo padesát korun. Myslím, že to bylo proto, že ti u vstupu byli rasisti a nechtěli, abychom tam šli, protože jsme cizinci. Tak jsme šli jinam.“*

Neoklis: *„… třeba ti prodejci. Koukají takovým tím odporným pohledem, jestli nekradeš a ty to prostě vidíš. Je to nepříjemný. A nejvíc mi vadilo chování číšníků a číšnic. Cizinci chodí teď třeba někam, kde je i třeba horší jídlo, hlavně ale, že je tam lepší servis. Všichni cizinci řeší tohle. Nebo chování v trafice. Oni třeba*

začnou křičet, že když jsi v Česku, tak se máš neučit česky (…). Musím ale říct, že v posledních letech se to dost zlepšilo.“

Halim: „*Lidi se tady chovají špatně. Rasisticky. Nadávají mi, že jsem cikán a to se mi nelíbí.“*

Tyto způsoby chování popisuje Goffman (2003). Pokud někdo identifikuje druhého jako „jiného“, dá mu určitou nálepku a na základě té pak s jedincem interaguje. Čeští obyvatelé a obyvatelky dávali ve výše uvedených situacích zahraničním studujícím nálepku „cizinec“ či „cizinka“ a to se pak projevilo na jejich způsobech chování k těmto jedincům (Goffman 2003). To však pobyt mých participantů a participantek velmi znepříjemňovalo.

Dalším negativním aspektem, který moji konverzační partneři a partnerky často zmiňovali (vyjma slovenských studujících), byla jazyková bariéra. Některým respondentům a respondentkám se ji však postupem času podařilo téměř eliminovat, neboť se dokázali naučit plynule česky. Většina zahraničních studujících, se kterými jsem prováděla rozhovor, přijeli do ČR, aniž by hovořili česky. Jazykovou bariéru zahraniční studující pociťovali nejen při konverzacích tváří v tvář či při studiu, ale problémy měli např. při vyřizování záležitostí ve státních institucích, nebo při běžných činnostech, jako je nákup v supermarketu apod. To lze doložit na těchto zkušenostech:

Patrick: *„…v normální dynamický konverzaci je to pro cizince složitý. Něco tě napadne, ale než si rozmyslíš, jak se to řekne, tak už je to téma dávno pryč. Češi nemají trpělivost naslouchat.“*

Razin: „*Tak třeba na poště ty starší paní neumí anglicky a všechno je tam napsáno česky. Nebo v bance, když potřebuju odeslat nějaký peníze, tak musím mít doprovod. Někoho, kdo mluví česky. Problém jsem měl i na letišti. Naštěstí tu*

mám kamaráda, který je taky Peršan a který mluví dobře česky. Tak mi občas pomůže.“

Ethel: „*Ze začátku jsem měl problém i nakoupit. Chtěl jsem bílý jogurt, ale vždy jsem si přinesl něco jinýho. Třeba smetanu. Všechny nápisy byly česky a já jsem nerozuměl. U nás* (pozn. v Ázerbájdžánu) *potraviny vypadají trošku jinak a není jich tam tolik.“*

Další zmiňované negativními aspekty každodenní žité reality byly: nespokojenost s českou byrokracií a zdlouhavé úřední úkony, setkávání se s nekvalitním jídlem, agresivita a uzavřenost lidí v ČR a životní styl mladé generace (tj. alkohol, kouření apod.).

4.2. Vliv žití a studia v České republice na národní identitu zahraničních studujících

Ve druhé výzkumné otázce jsem se věnovala otázce národní identity zahraničních studujících a její proměně vlivem žití a studia v České republice.

Jak jsem již uvedla v teoretické části, kategorie národní identita se definuje velmi obtížně. Já jsem ve svém výzkumu vycházela z perspektivy Bittnerové a Moravcové (2005) a Geista (1992). Národní identitu chápu jako *zařazení sebe sama v sociální realitě na základě pocitu přináležení k nějaké národní skupině a vykonávání sociálních aktů typických pro tuto skupinu*.

V následujících podkapitolách se věnuji tomu, jak se u mých participujících projevuje národní identita rodné země, jak ji žití v ČR ovlivnilo a jaké aspekty s její transformací souvisejí.

4.2.1. Projevy národní identity rodné země

To, že moji participanti a participantky byli socializováni v jiné, než české společnosti se dalo jednoznačně poznat z jejich reflexí rodného a českého národa. U rodného národa moji konverzační partneři a partnerky vyzdvihovali z drtivé většiny pozitivní aspekty, a pokud se domnívali, že je jejich země v českém prostředí vnímána negativně, obhajovali ji, či tato negativa vyvraceli. Naopak Českou republiku byli schopni posoudit komplexněji, z pozitivního i negativního hlediska (viz první výzkumná otázka). Podle Nakonečného (2009) je pozitivní nazírání na společnost, ve které jedinec vyrůstal výsledek úspěšné socializace (Nakonečný 2009). Jakým způsobem zahraniční studující reflektovali vlastní zemi, a Českou republiku ilustruje např. tato výpověď respondenta z Iránu:

Aneta: *„Můžeš mi ve zkratce popsat svojí rodnou zemi?“*

Ahmad: *„No, tak Irán je nádherný. To je ráj. Máme tam všechno, moře, hory, sníh… Máme svojí historii a tradice. Lidé tam jsou velmi milí, důvěřiví, otevření k cizincům. Víš, tady u vás si myslíte, že tam válčíme a bijeme ženy. Pletou si nás s Irákem. To ale není pravda. To ukazují tady ve zprávách. Nebo když jsem koukal tady na pořad o Iránu, byl jsem moc zklamaný. Ukázali tam to nejhorší, co mohli. To je tím, že naše vláda má špatný vztahy s Amerikou a tak se to projevuje pak i v médiích. Ale pokud chceš vědět něco o Iránu, tak tam jeď a nevěř médiím.“*

Aneta: *„A když bys měl někomu popsat Českou republiku, co bys o ní řekl?“*

Ahmad: *„No tak popsal bych jí skoro pozitivně. Je to malá zem. Moc se mi tady líbí. Češi jsou moc šikovní, ve vědě sportu a tak. Ale dost se tu ničíte. Třeba ta mladá generace tady, ti kouří, fetují, pijou. Nebo je tu hodně rasistů a ty lidi se tady starají jen o sebe, ostatní jsou jim ukradení. Ale zase ne všichni, to ne. Taky*

bych řekl, že tu máte moc hezký ženy, na rozdíl od mužů, ty se o sebe vůbec nestarají. Ale mám to tu rád.“

Dalšími faktory, ze kterých jsem soudila, že je země původu pro mé konverzační partnery a partnerky v souvislosti s národní identitou klíčová bylo to, že o sobě mluvili jako o „cizincích“ a „cizinkách“ čímž se vymezovali vůči české kultuře a společnosti. To, že na sebe nazírali jako na cizince a cizinky mohlo být způsobeno i na základě interakce s lidmi z ČR, kteří jim velmi často dávali najevo jejich původ při běžných interakcích, např. neochotou komunikovat, rasistickými projevy apod.

Další aspekt, který poukazoval na to, že u respondentů a respondentek dominovala národnost rodné země, bylo „fanouškovství“. Moji respondenti a respondentky podporovali své rodné zemi při sportovních utkáních. Tvrdili ale, že pokud jejich rodná země nehraje, „fandí“ České republice, popř. českému městu, kde aktuálně pobývají.

Tato „dominance původní národnosti“ se projevovala i v tom, že svojí rodnou zemi vnímali jako „domov“ a jejich vztah k rodné zemi a jejím obyvatelům byl stále velmi intenzivní (viz analýza třetí výzkumné otázky).

Žití a studium v ČR nicméně vliv na mé participanty a participantky mělo. To rozebírám v následující podkapitole.

4.2.2. Vliv pobytu v České republice na národní identitu

Přestože moji konverzační partneři a partnerky svoji národní identitu ztotožňovali se svou rodnou zemí, z mé analýzy bylo patrné, že změna místa bydliště v mezinárodním měřítku „podlomila“ jejich sebejisté zařazení se do této kategorie.

Projevilo se to například u tradic. Většina ze zahraničních studujících, kteří mi poskytli rozhovor, dodržovali národní zvyky pouze v rodné zemi, nikoli však mimo ni. Podle Bittnerové a Moravcové (2005)

při dodržování tradic hraje důležitou roli vlastní komunita a pocit sounáležitosti s ní (Bittnerová, Moravcová 2005). Moji respondenti a respondentky, kteří byli od své země původu odloučeni, tyto tradice obvykle ignorovali, popř. si je připomínali velmi symbolicky, např. zapálením svíčky apod. Naopak vítali možnost účastnit se oslav českých zvyků. To upevňovalo vazby k České republice a jejím obyvatelům a obyvatelkám. To dokládá např. tato výpověď:

Patrick: *„Já tady slavím třeba rád Máj. Slavím ho se svojí přítelkyní a našimi přáteli z vesnice, odkud přítelkyně pochází. Svojí přítelkyni obvykle políbím pod stromem a pak jdeme někam ven s kamarády, dělat oheň, péct maso... Mám to rád. Člověk se tak příjemně odreaguje a pobaví. Žádné formality, ale jsme tam prostě spolu, kecáme, jíme, pijeme a tak.“*

Jak jsem již uvedla výše, zahraniční studující demonstrovali své přináležení k rodné zemi i skrze „fanouškovství“ kdy fandili svému místu původu. „Fandili“ však i České republice a zajímali se o její výsledky. Při hlubší analýze jsem dále zjistila, že to, že se moji respondenti a respondentky pohybují v jiné společnosti, než ve které se narodili, má dopad i na interakce s lidmi z místa původu, což se projevovalo i např. tím, že někteří měli pocit, že se tam cítí odcizeni, že jsou jiní, než bývali apod.

Pobyt v České republice, se u některých respondentů a respondentek promítnul i do jejich chování a nazírání na svět. Respondenti a respondentky přebírali některé praktiky, typické pro Českou republiku a aplikovali je ve své rodné zemi. To lze doložit např. na výpovědi respondenta Ahmada z Iránu, na této části jeho vyprávění:

Ahmad: *„Líbí se mi tady v Čechách, že ty lidi když se sejdou, tak si zaplatí vždy za sebe a pak se mohou vidět častěji. A to právě u nás není zvykem, u nás to platí jeden za všechny si a tak si to nemůže tak často dovolit. Takže když pak jedu*

domů (pozn. do Iránu) *a plánuju něco s kamarádama, tak jim říkám, že si to každý zaplatíme za sebe, ale sejdeme se víckrát. Zezačátku na mě divně koukali, ale teď si zvykli a vždy když přijedu, tak to tak děláme*."

Vliv na změnu národní identity mělo i takové chování, kdy se moji participanti a participantky museli při jednání s ostatními přizpůsobovat, aby zabránili nedorozumění, nebo aby nezpůsobili nějaký konflikt. Naučili se např. méně gestikulovat, mluvit méně hlasitě apod. To ilustruje tato výpověď:

Marek: ,, …t*řeba jsem se naučil mluvit česky, když jdu do obchodu a je tam někdo nesympatický, a nebo celkově, když potkám někoho, kdo je nepříjemný a já vím, že by mu mohla vadit slovenština"*

Takové chování jim pak často přišlo přirozené a automatické. Goffman (2003) toto přizpůsobení se rozebírá ve svém díle Stigma. Podle něj lidé, kteří mají pocit své vlastní odlišnosti, přizpůsobují interakce okolí, ve kterém se pohybují, aby co nejvíce eliminovali svoji jinakost. Pokud se takto přizpůsobují často, mohou se jim tyto nové způsoby interakce zdát po nějaké době jako přirozené a začnou je používat i v původní komunitě (Goffman 2003). Právě respondent Marek ze Slovenska nejen že občas používal češtinu při situacích, kdy by mohl mít nějaký konflikt na základě toho, že je cizinec, ale naučil se mluvit i tak, aby jeho slovenština byla pro místní obyvatele lépe srozumitelná. Přiznal se, že některá česká slovíčka si zvyknul používat i ve své rodné zemi, aniž by si to uvědomoval. Sám sebe pak při rozhovoru nazýval jako „Čechoslováka".

4.2.3. Aspekty mající vliv na pojetí vlastní národní identity

Ve svém výzkumu jsem došla k několika aspektům, které se významně promítají do proměny národní identity, mezi tyto aspekty patří:

1) Motivace příjezdu do České republiky

Motivace příjezdu do České republiky se u mých respondentů a respondentek lišila. V tomto ohledu jsem narazila na dvě kategorie studujících. Jedni byli ti, kdo reflektovali studium v České republice jako prestižní. Tito studující uměli lépe česky a měli k České republice i blízký vztah a bylo zřejmé, že jsou žitím a studiem v ČR velmi ovlivněni, co se národní identity týká. Naopak druhá kategorie představovala ty, kdo přijeli do České republiky pouze získat titul, aby mohli vykonávat profesi, kterou chtějí. K České republice neměli tak blízký vztah a někteří z nich ani neumí téměř vůbec česky, i když v ČR pobývají několikátým rokem. Do druhé skupiny patřili obvykle studující lékařských věd. Žití a studium v ČR se do jejich identity promítlo výrazně méně než u první kategorie.

2) Plány do budoucna

Důležitým hlediskem při pojetí vlastní národní identity bylo i to, jak zahraniční studující, se kterými jsem prováděla rozhovor, plánují svojí budoucnost. Opět jsem zde rozlišila dvě kategorie. První z nich byla ta skupina respondentů a respondentek, která si v době provádění rozhovorů byla jistá, že v České republice nezůstane. To mělo i vliv na to, že se tato kategorie o Českou republiku jako takovou příliš nezajímala a nebyla žitím v ní tolik ovlivněna. Tito lidé neměli motivaci se přizpůsobovat ostatním při interakcích, často nesledovali aktuální dění v ČR, neměli téměř žádné povědomí o české kultuře a neměli ani moc českých přátel. Naopak druhá skupina respondentů a respondentek, kteří připouštěli, že by mohli v České republice zůstat, měla daleko větší povědomí o české kultuře, aktuálním dění a stýkali se s českými studujícími. Tato kategorie byla více ovlivněna českým národem, který se promítal i do jejich identity tím způsobem, že svou identitu nepojímali tak jednoznačně.

3) Sociální vztahy v ČR

Důležité při vnímání vlastní národní identity bylo i to, s kým se zahraniční studující stýkají. Ti, kteří studují v českém jazyce, mají zpravidla více přátelských vazeb s místními obyvateli a obyvatelkami, ale mají i spoustu přátel mezi ostatními cizinci a cizinkami. Obzvlášť pak se svými krajany a krajankami, pokud je zde mají. Studující, které jsem zařadila do této kategorie, měli mnohem bližší vztah k ČR a žití v ní více ovlivnilo jejich národní identitu tak, že ji nepojímali tak jednoznačně a sebejistě, o ČR se více zajímali apod. Naopak z výpovědí participujících, kteří studují v anglickém jazyce a stýkají se většinou s ostatními zahraničními studujícími, se dá rozpoznat, že žití v České republice na ně nemá takový vliv, což se projevuje právě neznalostí českého jazyka, kultury a menšímu pocitu vazby k ČR apod.

4) Znalost českého jazyka

Dalším aspektem, který ovlivňuje národní identitu, je i znalost českého jazyka, který souvisí i s délkou pobytu v ČR. Komunikativní znalost českého jazyka představuje jakýsi „klíč“ k tomu, najít si zde české přátele a lépe porozumět zdejším poměrům a být tak „víc ovlivněn/a“. Např. jeden z respondentů, který žije v ČR již jedenáctým rokem a hovoří česky velmi dobře, bez sebemenších gramatických chyb, popisuje své volnočasové aktivity takto:

Ahmad: *„No tak já chodím tady rád tančit a někam posedět s přáteli, i s Čechama, zvou mě třeba na jejich narozeniny, na akce a tak. Vždycky jdu. Rád s nima chodím i do kina. Miluju ty vaše český filmy, ten váš humor. (...) Třeba takovej ten film, jak jeli s tou cestovkou do Chorvatska, no…. Účastníci zájezdu, tak tam jsou prostě Češi, já rozumím tomu humoru a moc se mi to líbí*.“

Znalost či neznalost jazyka tedy velmi ovlivňovaly každodenní žitou realitu mých respondentů a respondentek a to především v interakcích s jejími obyvateli a obyvatelkami. Ukázalo se, že čím lépe respondenti či respondentky ovládají český jazyk, tím více se česká kultura a národ odráží na jejich národní identitě. Naopak pokud respondenti a respondentky český jazyk neuměli, měli vyšší pocit sounáležitosti k rodné zemi, neboť se zde cítili více jako cizinci a cizinky.

4.3. Vztah k rodné zemi a jejím obyvatelům

Ve třetí výzkumné otázce jsem se zaměřila na změnu vztahu svých respondentů a respondentek k jejich rodné zemi a jejím obyvatelům/obyvatelkám. Zajímalo mě také, jaký vliv mělo to, že se odstěhovali do České republiky na rodinná a přátelská pouta, na vztah k rodné zemi a také se zde věnuji tomu, kde se moji respondentky a respondenti cítí doma.

4.3.1. Vztah s rodinou a přáteli z rodné země

Všichni moji respondenti a respondentky byli pravidelně v kontaktu s rodnou zemí. Kontakty udržovali pomocí moderních technologií. Nejčastěji používali telefon, Skype, email a Facebook, a to v různé intenzitě, minimálně však dvakrát do měsíce. Výjimečně využívali i služeb pošty, která jim umožňovala výměnu fyzických předmětů a fotek. Domů jezdili dle finančních možností. Respondenti a respondentky ze Slovenska navštěvovali svou rodnou zem častěji v porovnání s ostatními, a to přibližně 3x až 8x v roce. Ostatní vzhledem k velké vzdálenosti a vysokým nákladům na cestovné pak nejčastěji jednou za rok. Někteří nebyli v rodné zemi i déle než jeden rok.

Svůj vztah s rodinou považovali moji konverzační partneři a partnerky za velmi vřelý a nepociťovali, že by prostorová vzdálenost mezi nimi a jejich rodinnými příslušníky vzájemná pouta nějak oslabila,

spíše naopak. Moji konverzační partneři a partnerky připouštěli, že jim jejich rodina velmi chybí a velmi často na ni myslí. Někteří respondenti a respondentky u sebe nosili i fotografie svých příbuzných, které mi během rozhovorů ukazovali a měli je i vystavené doma spolu s předměty, které od svých rodinných příslušníků dostali. O tom se ve svém výzkumu Blunt a kol. (2012), kteří poukazují na to, že přítomnost předmětů a fotografií, odkazující k rodné vlasti posiluje pocit sounáležitosti k ní (Blunt a kol. 2012). O vztazích s rodinou se zahraniční studující vyjadřovali následovně:

Sophia: *„Svojí rodinu miluju. Je to to nejlepší co mám. Tím, že jsem se odstěhovala do České republiky, jsem si uvědomila, co pro mě znamenají. Vždy se na ně těším. Moc mi tu chybí. Jsme pořád v kontaktu, voláme si, píšeme několikrát týdně…“*

Peter *„…s rodinou vycházím dobře. Moji rodiče jsou moji rodiče a já jejich syn ať jsem v Čechách nebo na Slovensku. Rádi se máme pořád stejně. “*

Lucia: *„Nemyslím si, že se na vztahu mezi mnou a rodinou něco změnilo, protože jsem se odstěhovala. Jsem dospělá a od rodičů bych se stejně odstěhovat musela. A je jedno kam, jestli do Bratislavy nebo třeba sem.“*

Vztahy s příbuznými se vlivem migrace do České republiky tedy příliš nezměnily. Někteří participanti a participantky však pociťovali negativní změnu vztahů se svými přáteli z rodné země, což připisovali odlišnému životnímu stylu a minimálnímu osobnímu kontaktu. Mezi mými respondenty a respondentkami však byly i ti, kteří takovou změnu vztahu nepocítili. To lze doložit na těchto dvou výpovědích:

Neoklis: *„No tak co se přátel týká, tak se cítím odcizený a občas už mám pocit, že mezi ně nepatřím. Už mají malý děti, míň času a hlavně jiný starosti.“*

Ethel: „*Některý přátelé ubyli, ale ti opravdoví zůstali. S těma jsem v kontaktu pořád a když přijedu domů, tak se vídáme, chodíme ven a tak.*“

Většina respondentů a respondentek si však v České republice našla nové přátele, se kterými tráví svůj volný čas a mají úzké vazby.

4.3.2. Změna vztahu k rodné zemi a pojetí domova

Z analýzy dat jsem zjistila, že pobyt mých konverzačních partnerů a partnerek v České republice způsobil, že si své rodné země „více vážili“, těšili se na ni a chyběla jim. Také postrádali to, co před příjezdem do ČR pokládali za samozřejmost. Např. moře, hory, teplé počasí apod. Respondenti a respondentky velmi často zmiňovali, že se jim po rodné zemi „stýská“ a stále na ni myslí. Rádi na ni vzpomínali a připomínali si ji prostřednictvím fotografií, předměty které k ní odkazují apod. Většina z nich sledovala aktuální dění v rodné zemi.

Vztah k místu původu se tedy nezměnil, a když už ano, tak v kladném smyslu slova. Co však bylo zajímavé, byla změna pojetí toho, kde mají moji respondenti a respondentky svůj domov. Před příjezdem do ČR považovali za svůj (jediný) domov rodnou zemi. To se však vlivem žití a studiem v ČR změnilo. O tom, kde jsou doma, vypovídali participanti následovně:

Halim: „*Tady mám svůj druhý domov. Ale první bude vždy doma, v Uzbekistánu. Když jsem se sem přestěhoval, tak jsem dva roky nemohl pořádně spát. Probouzel jsem se. A doma ne, tam jdu spát v devět a vydržím spát třeba do desíti.*“

Neoklis: „*Doma se cítím na Kypru, ale něco mi tam chybí. Tady se cítím taky doma, ale taky mi tu něco chybí. Víš, to je těžký popsat.*“

Ahmad: „*No doma je doma. Když někde žiješ 24 let, tak jsi doma tam. Chodila jsi tam na základní školu, střední… I když je třeba jinde lepší život, tak doma je*

tam, kde se narodíš. A proto je doma Irán. Všemu tam rozumím, znám to. Mám tam vzpomínky. I když Čechy jsou taky super. Není to můj domov, ale je to něco jako můj druhý domov. Taky už mám tady na to nějaký vzpomínky, zážitky a tak… Když jsem v Iránu, tak se těším do Česka a když jsem v Česku, tak se těším do Iránu.“

Marek: *„Doma jsem tady i tam. No… i když. Možná jsem doma spíš tady, v Plzni. To nejde říct úplně podle těch zemí.“*

Všichni moji respondenti a respondentky, (kromě jednoho), sice považovali za svůj domov rodnou zemi, nicméně vztah k ní se transformoval tak, že se jejich pojetí domova rozšířilo i na Českou republiku. Připouštěli, že země původu jim neposkytuje jediné zázemí. Jeden z respondentů považoval za svůj domov Českou republiku, protože v ní aktuálně žije.

5. Závěr

Tématem mé bakalářské práce bylo „Migrace do České republiky za účelem studia na vysoké škole“. Ve své práci jsem se věnovala vybraným aspektům každodenní žité reality zahraničních studujících, kteří imigrovali do České republiky, aby získali vysokoškolský titul. Konkrétně jsem se zaměřila na reflexi pobytu v České republice, proměnu národní identity na základě žití a studia v ČR a také na to, jaký vliv měl pobyt v ČR na vztah k rodné zemi a jejím obyvatelům/obyvatelkám. Pro zjištění těchto informací jsem využila odbornou literaturu a kvalitativní metodologii, konkrétně polostrukturované jednorázové rozhovory se zahraničními studujícími.

V první výzkumné otázce jsem se věnovala reflexi pobytu v ČR. Moji respondenti a respondentky hodnotili svůj pobyt v ČR spíše pozitivně. Přínosný se jim jevil z hlediska „rozšíření si obzorů“, nového úhlu pohledu na svět, nových zkušeností apod. Oceňovali i to, že je Česká republika poměrně vyspělý stát z hlediska životní úrovně, má i vysokou úroveň školství a lze v ní provozovat množství volnočasových aktivit. Setkávali se však i s negativy, jako je „nepříjemný“ přístup Čechů a Češek k cizincům a cizinkám a někteří také pociťovali jazykovou bariéru.

Ve druhé výzkumné otázce jsem se věnovala národní identitě, která u mých konverzačních partnerů a partnerek zůstávala dominantně shodná se zemí původu. To se projevovalo tak, že se respondenti a respondentky cítili jako občané a občanky své rodné země a mluvili o sobě jako o cizincích a cizinkách. O zemi svého původu mluvili pouze pozitivně a podporovali ji při sportovních utkáních. Studium a žití v ČR však vliv na národní identitu mých konverzačních partnerů a partnerek mělo, což se projevilo tak, že jejich pojetí identity nebylo tak jednoznačné.

Moji respondenti a respondentky dodržovali některé české tradice, přizpůsobovali své interakce českému kontextu a tyto interakce si dokonale osvojili. Při sportovních utkáních podporovali nejen svou rodnou zemi, ale i Českou republiku. Také reflektovali, že se v rodné zemi občas cítí „odcizeni“.

Další výzkumnou otázkou, kterou jsem se ve své práci zabývala, byla proměna vztahu k rodné zemi a jejím obyvatelům. Z mého výzkumu vyplynulo, že vztah mých respondentů a respondentek s jejich rodinou byl velmi vřelý stejně jako před příjezdem do ČR. Konverzační partneři a partnerky dokonce pociťovali to, že si nyní své rodiny váží více, než když žili ve stejné zemi. Někteří z mých participantů a participantek však pociťovali, že se změnil jejich vztah s přáteli. Cítili se „odcizeně“, neměli si co říct apod. Za svůj domov považovali primárně svou rodnou zemi, nicméně toto pojetí se vlivem žití mimo místo původu transformovalo a rozšířilo se i na Českou republiku, která se stala jakýmsi „druhým domovem“.

6. Seznam použitých zdrojů

Bade, Klaus. 2005. *Evropa v pohybu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Besnard, Philippe, Bourdon, Reymond, Cherkaoui, Mohamed, Lécuyer, Bernard - Pierre. 2004. *Sociologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Bittnerová, Dana, Moravcová, Mirjam a kol. 2005. *Kdo jsem a kam patřím?.* Praha: SOFIS.

Blunt, Alison, Bonnerjee, Jayani, McIlwaine, Cathy, Clifford, Pereira. 2012. *Connected Communities: Diaspora and Transnationalit. London:* Queen Mary University of London.

Brubaker, Rogers, Cooper, Frederick. 2000. *Beyond Identity*. Pp: 1-47 In: Theory and Society 29. Kluver Academic Publisher. (online), (cit.15-01-2013) Dostupné na

http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/18_Beyond_Identity.pdf

Castles Stephen, Miller Mark, 2003. *The Age of Migration*. The Guilford Press. New York.

Corbinová, Juliet, Strauss Anselm. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Nakladatelství Albert: Boskovice.

Český statistický úřad. 2010. *Cizinci v České republice*. Praha: Český statistický úřad.

Český statistický úřad. 2012. *Život cizinců v ČR*. Praha: Český statistický úřad.

Drbohlav, Dušan a kol. 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku.* Praha: Sociologické nakladatelství.

European Commission. 2010. *Struktury systémů vzdělávání a odborné přípravy v Evropě.* (online), (cit.26-10-2012). Dostupné na http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_CZ_CS.pdf

File, Jon a kol. 2006. *Tématické hodnocení terciálního vzdělávání v České republice.* Praha: OECD.

Geist, Bohumil. 1992. *Sociologický slovník*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s.

Glick Schiller, Nina, Levitt, Peggy. 2004. *Conceptualizing simultaneity: a transnacional social field perspektive on society*. (online) (cit-18-1-2013), dostupné na http://policydialogue.org/files/events/Levitt_Glick_Schiller_Conceptualizing_Simultaneity.pdf

Goffman, Erving. 2003. *Stigma. Poznámky o zvládání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum*. Portál: Praha.

Human development report. 2010. *Human development statistical tables*. (online), (cit. 22-10-2012). Dostupné na http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Tables_reprint.pdf

Jandourek, Jan. 2012. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada publishing, a.s.

Klvačová, Petra. 2012. *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti.* Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.

Kochan, Jan, Volenec, Otakar. 2004. *Aktuální otázky mezinárodních vztahů. Komparace zemí světa podle vybraných ukazatelů*. Praha: Oeconomica.

Nakonečný, Milan. 2009. *Sociální psychologie*. Praha: Academia.

Petrucijová, Jelena. 2005. *Multikulturalismus, kultura, identita.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Rada Evropy. 2000. *Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin.* Strasbourg: Rada Evropy.

Rákoczyová, Miroslava, Trbola, Robert a kol. 2009. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice.* Praha: Sociologické nakladatelství.

Sitek, Pavel. 2011. *„(Národní) identita“ a „integrace“ přistěhovalců do společnosti ve Francii: Úroveň diskursů a každodenní žitá realita.* Pp:29-69 In: Bittnerová, Dana, Moravcová, Mirjam. Etnické komunity – integrace, identity. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

Universitas21. 2012. *U21 Ranking of national higher education system.* (online), (cit. 20-10-2012). Dostupné na http://www.universitas21.com/news/details/61/u21-rankings-of-national-higher-education-systems-2012

Vertovec, Steven. 2009. *Transnacionalism.* New York: Routledge.

Zákon č.111/1998 Sb. *O vysokých školách ze dne 22. dubna 1998*. In: Sbírka zákonů Česká republika 1998. (online), (cit. 22-02-2013). Dostupné na

http://www.msmt.cz/file/22282

Internetové stránky

Český statistický úřad, www.czso.cz

Stránky Ministerstva školstvím, mládeže a tělovýchovy, www.msmt.cz

7. Resumé

This thesis called „*The migration into the Czech Republic for the purpose of studying at the university*“ is focused on selected aspects of everyday lived reality – reflection of living in the Czech Republic, transformation of the national identity and changing relationships because of living in another country.

This work is patterned on the literature and the qualitative methodology based on the semi-structures interviews with ten foreign students who came to the Czech Republic to get a degree in full-time study programme.

Results of this thesis are that foreign students reflect their life in the Czech Republic more likely from the positive side. They especially appreciated high standard of living, quality of education and a wide choice of leisure time activities. However their life in the Czech Republic sometimes complicates the negative attitude of the Czech people to them and the racism. Their national identity is the same as the identity of their native country but not so clear like before the arrival. We can see the influence in some aspects, for example mixing customs, celebration of the Czech tradition and change of view on the world in general. Their relationship to the homeland and people from the country of origin is still very intensive, espacially with the family. My participants keep in touch with them, they call each other, send emails, use skype, etc. At the same time they admit that their relationship with some friends has changed because they have les spossibilities to see each other and to have a closer relationship.

8. Přílohy

Příloha č. 1

Tabulka č.1 – Počet studujících z ciziny v letech 2003/04-2010/11

Ukazatel	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Studenti - cizinci celkem	**13138**	**17135**	**21007**	**24121**	**27580**	**31218**	**34552**	**37688**
prezenční studium	11148	13991	16369	18393	20688	22989	25674	28276
bakalářské studijní programy	3213	5381	7266	9030	10762	11820	13332	14978
magisterské studijní programy	6822	7240	7273	6911	6526	6293	6365	6417
magisterské navazující studijní programy	422	655	968	1395	2225	3706	4663	5419
doktorské studijní programy	730	867	1019	1214	1366	1393	1529	1673
distanční a kombinované studium	2023	3197	4706	5838	7033	8407	9089	9641
Podíl cizinců na celkovém počtu studentů VŠ (v %)	**5,4**	**6,5**	**7,2**	**7,6**	**8,0**	**8,4**	**8,9**	**9,5**
Počet studentů VŠ celkem	243804	265070	289838	316457	344180	369619	389231	396307

Zdroj: stránky ČSÚ

Příloha č. 2

Seznam respondentů

Jméno*	Země původu	Věk	Kolikátým rokem v ČR	Jazyk, ve kterém participant/ka studuje	Komunikativní znalost čj
Halim	Uzbekistán	22	druhým	český	ano
Peter	Slovensko	26	druhým	český	ano
Ethel	Ázerbájdžán	19	čtvrtým	český	ano
Marek	Slovensko	24	pátým	český	ano
Neoklis	Kypr	33	jedenáctým	český	ano
Razin	Irán	36	pátým	anglický	ne
Patrick	Namibie	25	pátým	český	ano
Sophia	Portugalsko	23	třetím	anglický	ne
Ahmad	Irán	34	desátým	anglický	ano
Lucia	Slovensko	22	třetím	český	ano

** Uvedená jména jsou fiktivní z důvodu zachování anonymity participujících*

Zdroj: vlastní

Příloha č. 3

Otázky k rozhovoru

Můžeš mi o sobě prosím něco říct?

Proč sis vybral/a Českou republiku jako místo pro studium?

Můžeš mi popsat, jak ses do České republiky dostal/a? Od prvního nápadu až do příjezdu.

Jak reagovali rodiče a přátelé, když si jim oznámil/a, že jedeš do České republiky studovat?

Jaké byly tvé první dojmy po příjezdu do České republiky?

Jak se v České republice cítíš?

Mohl/a bys mi prosím vyprávět o své rodné zemi?

Jak bys charakterizoval/a Českou republiku někomu, kdo ji nikdy nenavštívil?

Jak bys charakterizoval/a typického Čecha nebo Česku?

Existuje něco, co ti v České republice chybí?

Je v České republice něco, co ti v České republice znepříjemňuje život?

Pociťuješ někdy jazykovou bariéru?

Učíš se česky?/ Jak ses naučil/a česky?

Dělá ti problém vyřídit nějaké záležitosti kvůli tomu, že jsi cizinec/ cizinka?

Co děláš ve svém volném čase?

Co plánuješ po studiu?

Znáš nějaké české tradice? Znáš nějaké české osobnosti?

Jaké tradice dodržuješ?

Které zemi fandíš při sportovních utkáních?

Sleduješ aktuální dění a zprávy v ČR? Sleduješ aktuální dění a zprávy v rodné zemi?

Co pro tebe znamená domov?

Jak často jsi v kontaktu s lidmi z rodné země?

Změnil pobyt v České republice vztahy s lidmi z tvé rodné země?

Když bys mě/al říct, co ti pobyt v ČR dal a vzal?

Kdybys mohl/a vrátit čas, jel/a byl do České republiky znova?

Příloha č. 4
Vybrané části zákona č. 111/1998 Sb.

§ 49

(1) Vysoká škola nebo fakulta může stanovit další podmínky přijetí ke studiu týkající se určitých znalostí, schopností nebo nadání nebo prospěchu ze střední školy, popřípadě vyšší odborné školy nebo vysoké školy. Kromě toho může stanovit nejvyšší možný počet přijímaných studentů, kteří splnili stanovené podmínky; splní-li tyto podmínky větší počet uchazečů, rozhoduje pořadí nejlepších.

(2) Podmínky pro přijetí cizinců ke studiu ve studijním programu musí umožnit splnění závazků, které vyplývají z mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

(3) Vysoká škola nebo fakulta může stanovit odlišné podmínky pro přijetí uchazečů, kteří absolvovali studijní program nebo jeho část nebo studují jiný studijní program na vysoké škole v České republice nebo v zahraničí.

(4) Splnění podmínek stanovených podle odstavců 1 a 3 se ověřuje, a to zpravidla přijímací zkouškou.

Poplatky spojené se studiem

§ 58

(5) Uskutečňuje-li veřejná vysoká škola studijní program pro cizince v cizím jazyce, stanoví mu poplatek za studium v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu; na stanovení výše poplatků spojených se studiem se nevztahují odstavce 2 až 4.

§ 62
Práva studenta

(1) Student má právo

a) studovat v rámci jednoho nebo více studijních programů,
b) výběru studijních předmětů a vytvoření studijního plánu podle pravidel studijního programu,
c) výběru učitele určitého studijního předmětu vyučovaného více učiteli,
d) konat zkoušky za podmínek stanovených studijním programem nebo studijním a zkušebním řádem,

e) zapsat se do další části studijního programu, pokud splnil povinnosti stanovené studijním programem nebo studijním a zkušebním řádem,

f) navrhovat téma své bakalářské, diplomové, rigorózní nebo disertační práce,

g) používat zařízení a informační technologie potřebné pro studium ve studijním programu v souladu s pravidly určenými vysokou školou,

h) volit a být volen do akademického senátu, pokud byl akademický senát zřízen,

i) na stipendium z prostředků vysoké školy, splní-li podmínky pro jeho přiznání stanovené ve stipendijním řádu.

(2) Na studenta, který vykonává praktickou výuku a praxi, se vztahují obecné předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a pracovních podmínkách žen.[4)]

§ 63
Povinnosti studenta

(1) Studijní povinnosti studenta vyplývají ze studijního programu a studijního a zkušebního řádu.

(2) Student je povinen dodržovat vnitřní předpisy vysoké školy a jejích součástí.

(3) Student je dále povinen

a) hradit poplatky spojené se studiem a uvést skutečnosti rozhodné pro jejich výši,

b) hlásit vysoké škole nebo její součásti, na které je zapsán, adresu určenou pro doručování,

c) dostavit se na předvolání rektora, děkana nebo jimi pověřeného zaměstnance vysoké školy k projednání otázek týkajících se průběhu studia nebo ukončení studia.

(4) Zaviněným nesplněním povinnosti uvedené v odstavci 3 vzniká studentovi povinnost nahradit vysoké škole náklady, které jí tím způsobil.

Uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání a kvalifikace

§ 89

(1) Na žádost absolventa zahraniční vysoké školy vydá osvědčení o uznání vysokoškolského vzdělání nebo jeho části v České republice:

[4)] *§ 132 až 138 a § 150 zákoníku práce.*

a) ministerstvo, jestliže je Česká republika vázána mezinárodní smlouvou se zemí, kde je zahraniční vysoká škola zřízena a uznána, a ministerstvo je touto smlouvou k uznání zmocněno,

b) v ostatních případech veřejná vysoká škola, která uskutečňuje obsahově obdobný studijní program.

(2) V pochybnostech určí příslušnost veřejné vysoké školy ministerstvo nebo rozhodne o uznání vysokoškolského vzdělání nebo jeho části samo.

(3) Veřejná vysoká škola vydá osvědčení na základě znalosti úrovně zahraniční vysoké školy nebo na základě rozsahu znalostí a dovedností osvědčených vysokoškolskou kvalifikací.

(4) Ustanovení odstavců 1 až 3 platí obdobně pro jednotlivou zkoušku vykonanou na vysoké škole v zahraničí, nejde-li o společný studijní program s vysokou školou podle tohoto zákona.

§ 90

(1) Ve věcech uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání a kvalifikace veřejnou vysokou školou rozhoduje rektor.

(2) Podkladem pro uznání je originál nebo úředně ověřená kopie diplomu, vysvědčení nebo obdobného dokladu vydaného zahraniční vysokou školou, případně originál nebo úředně ověřená kopie dodatku k diplomu a doplňující informace o tom, že studijní program uskutečňovala instituce oprávněná poskytovat vzdělání srovnatelné s vysokoškolským vzděláním podle tohoto zákona, a o náplni vysokoškolského studia v zahraničí. V případě potřeby se připojí úředně ověřený překlad těchto dokladů.

(3) Pravost podpisů a otisků razítek na originálech dokladů musí být ověřena ministerstvem zahraničních věcí státu, v němž má sídlo vysoká škola, která doklad vydala, nebo příslušným cizozemským orgánem a příslušným zastupitelským úřadem České republiky, pokud mezinárodní smlouva nestanoví jinak.

(4) Zjistí-li veřejná vysoká škola nebo podle § 89 odst. 2 ministerstvo, že jsou studijní programy po jejich srovnání v podstatných rysech odlišné, žádost o uznání zamítne.

§ 91

(3) Stipendia hrazená z dotace mohou být přiznána též

a) na podporu studia občanů České republiky v zahraničí,
b) na podporu studia cizinců v České republice,
c) studentům doktorských studijních programů.

Zdroj: Zákon č. 111/1998 Sb.